

УДК 351:342.9
DOI <https://doi.org/10.32782/3922125>

Максимова М. К.,
<https://orcid.org/0000-0002-4405-2502>
викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

БЕЗПЕКА ДИТИНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ ТА ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

CHILD SAFETY AS A COMPONENT OF THE NATIONAL SECURITY OF THE COUNTRY AND AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SECURITY

У статті на основі аналізу чинного законодавства, наявних наукових, публіцистичних та методичних джерел з'ясовано сутність та зміст безпеки дитини як складової національної безпеки країни та об'єкта адміністративно-правового забезпечення.

Право дітей на безпеку визначено як гарантію реалізації ними засобів та умов, покликаних забезпечити безпосередній захист людського життя, різні форми соціального забезпечення, медичну допомогу, сприятливе навколишнє середовище, заборону тортур, насильства, жорстокого поводження тощо.

Виділено дві групи характерних ризиків розвитку дитинства та забезпечення реалізації дитиною права на безпечні умови життя, серед яких перша пов'язана з особливостями суспільного розвитку та безпосереднім впливом на життєзабезпечення дитинства, а другу складають ті чинники, що пов'язані із ускладненням само-реалізації дитинства.

Підкреслено доцільність законодавчого визначення терміна «забезпечення безпеки дітей», відсутність якого викликає неузгодженість деяких законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, а також може ускладнити у подальшому визначення механізму функціонування інституту безпеки неповнолітніх.

Наголошено на відсутності наразі ефективних правових та інституційно-організаційних гарантій, що тягне за собою неможливість реалізації дитиною своїх окремих конституційних прав та не дозволяє забезпечувати в результаті комплексне за своєю природою право на безпеку, що прямо загрожує національній безпеці української держави та вказує на пріоритетність застосування адміністративно-правових заходів його забезпечення.

Підкреслено необхідність визнання безпеки дитини складовою національної безпеки та одним з головних пріоритетів державної соціальної політики, а також законодавчого визначення у зв'язку із цим у переліку загроз національним інтересам деструктивних чинників, пов'язаних із реалізацією дитиною права на безпечні умови життя.

Ключові слова: дитина, безпека дитини, інтереси дитини, загрози безпеці дитини, адміністративно-правовий захист прав дитини, суб'єкти забезпечення безпеки дитини, адміністративно-правове забезпечення, безпечне середовище, національна безпека.

The article, based on the analysis of current legislation, available scientific, journalistic and methodological sources, clarifies the essence and content of child safety as a component of national security of the country and the object of administrative and legal support.

The right of children to safety is defined as a guarantee of their realization of means and conditions designed to ensure direct protection of human life, various forms of social security, medical care, favorable environment, prohibition of torture, violence, ill-treatment, etc.

There are two groups of characteristic risks of childhood development and ensuring the realization of the child's right to safe living conditions, among which the first is related to social development and direct impact on childhood, and the second are factors related to the complexity of childhood self-realization.

The expediency of the legislative definition of the term "child safety" is emphasized, the lack of which causes inconsistencies in some laws and regulations, and may complicate further definition of the mechanism of the institute of juvenile safety.

Emphasis is placed on the lack of effective legal and institutional-organizational guarantees, which entails the inability of the child to exercise their constitutional rights and does not allow to ensure a comprehensive right to security, which directly threatens the national security of the Ukrainian state and indicates the priority of administrative -legal measures to ensure it.

The need to recognize the safety of the child as a component of national security and one of the main priorities of state social policy, as well as legislative definition in this regard in the list of threats to national interests of destructive factors related to the child's right to safe living.

Key words: *child, child safety, child interests, child safety threats, administrative and legal protection of child rights, subjects of child safety, administrative and legal support, safe environment, national security.*

Постановка проблеми. Визначаючи охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення її національної безпеки, чинне законодавство у купі із розгалуженою системою суб'єктів публічного адміністрування покликано сприяти розширенню соціально-правових гарантій дітей, забезпеченню фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створенню соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні.

Попри значні зусилля держави у забезпеченні повноцінного розвитку дітей, охороні їх прав та законних інтересів, які реалізовані у тому числі у значному масиві різноманітних цільових програмах дій та підтримки, соціальних стратегіях, законодавчих ініціативах, спрямованих на захист прав дитини за місцем її проживання, підтримку сімей з дітьми, які потрапили в складні життєві обставини, постраждалих внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів та ін., реалії сьогодення засвідчують негативну динаміку поширення як адміністративних проступків у цій сфері, так і злочинних проявів. Так, у 2021 році поліцією було зареєстровано понад 3 тис. злочинів, скоєних стосовно дітей [1]. Спроби держави знизити адміністративну деліктність у сфері забезпечення повноцінного розвитку дитини не дають відчутних результатів. За статистикою понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами домашнього насильства або є їхніми вимушеними учасниками.

Особливу небезпеку становить систематичне насильство – цькування або булінг. За результатами дослідження UNICEF, кожна четверта дитина (24 %) зазнала булінгу з боку однокласників протягом останніх років, а 67 % пережили прояви такого насильства. В закладах освіти насильство має різну природу і характер, проявляється як у формі одноразових насильницьких дій, так і у вигляді постійних знущань, принижень і систематичного цьку-

вання (булінгу). Проблема насильства, зокрема булінгу (цькування) та проявів агресії до особистості з метою її принизити, залишається критичною не лише в Україні, але й в усьому світі. Мільйони дітей та підлітків страждають від їх проявів з боку інших людей (сторонніх та навіть рідних). Ця проблема існувала і раніше, але останнім часом вона набула глобальних масштабів та вимагає негайного реагування.

Отже, неврегульованість механізму реалізації правових актів, взаємовідносин між органами державної влади, місцевого самоврядування та окремими інституціями громадянського суспільства, недостатнє та нерегулярне фінансування соціальних програм, відсутність на державному рівні концепції виховання у нових соціально-економічних умовах, низький і виховний потенціал багатьох сімей, ослаблення ролі школи та дитячих громадських об'єднань, посилення впливу екстремістських політичних та релігійних організацій та рухів, формування засобами масової інформації споживчих стандартів у дітей та молоді, пропаганда жорстокості та насильства, неефективна система профілактики адміністративної деліктності та інші фактори, як і раніше, сприятимуть посиленню морально-психологічного розладу між людьми, зростанню соціального сирітства, дитячої злочинності, неповаги до творчої праці, інших негативних проявів вуличного середовища та руйнівних ідеологічних впливів, а відтак стають реальною загрозою національній безпеці української держави та вимагають вжиття кардинальних заходів адміністративно-правового спрямування.

Стан наукової розробки проблеми. Важливі аспекти адміністративно-правового забезпечення безпекового середовища дитини досліджувалися багатьма відомими правниками. Не є фрагментарними вітчизняні наукові дослідження і в цьому аспекті слід віддати належне науковим працям таких вчених як: Я. І. Бордіян, Ю. В. Ващенко, О. В. Губанова, Н. Г. Єрмілова, В. О. Закриницька, Т. Є. Кагановська, О. М. Кудрявцева, Н. Д. Когут, В. А. Крижа-

новська, Л. В. Красицька, Н. М. Конончук, Е. В. Костіна, Л. Ф. Кривачук, Н. М. Крестовська, Л. О. Кожура, О. В. Мовчан, К. Б. Левченко, Н. В. Логвінова, О. О. Навроцький, В. В. Нагорна, Л. Р. Наливайко, Р. М. Опацький, Н. М. Опольська, А. В. Пасічник, Н. В. Плахотнюк, О. В. Паньчук, А. В. Пшенична, С. Г. Поволоцька, О. С. Реус, С. А. Саблук, А. Ю. Строган, В. С. Тарасенко, Г. В. Толкачова, Н. В. Філіпова, Н. В. Хуторянська, О. Г. Юхта. Разом з тим, проблематика застосування необхідного набору адміністративно-правових засобів у забезпеченні реалізації дитиною права на безпечне середовище потребує додаткового висвітлення.

Тому **метою статті** є з'ясування сутності та змісту безпеки дитини як складової національної безпеки країни та об'єкта адміністративно-правового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Визнаючи дитину самостійним суб'єктом права та розглядаючи її як особистість зі своїми законними інтересами, які держава та суспільство, а також світ дорослих повинні підтримувати та реалізувати у пріоритетному порядку, сучасна правнича наука виділила особливий соціально-правовий статус цього індивіда, що передбачає його реалізацію через поетапне послідовне вирішення найважливіших завдань життєзабезпечення, захисту прав і законних інтересів дітей, вдосконалення механізмів їх забезпечення, вироблення та реалізації єдиних пріоритетів соціальної політики на користь дітей на всіх рівнях влади.

У суб'єктивно-правовому розумінні право на безпеку є складним комплексним поняттям, що властиве як окремому індивіду, так і колективу, або певній соціальній групі. Це право диференціюється також стосовно окремих категорій осіб, серед яких найбільш виразно виділяються діти, що потребують особливого захисту з боку держави. Зумовлено це декількома чинниками, зокрема:

по-перше, найбільшою вразливістю дітей від зовнішніх факторів негативного впливу;

по-друге, тими соціально значущими наслідками, що виникають внаслідок заподіяння шкоди віковій категорії, до якої належать діти [2; 3];

по-третє, особливим правовим статусом дитини як учасника провадження у справах про адміністративні правопорушення;

по-четверте, неповною правосуб'єктністю неповнолітніх, що породжує особливий характер їх взаємодії із суб'єктами владних повноважень та особливий процесуальний порядок правового регулювання їх статусу;

по-п'яте, обмеженою можливістю самостійно забезпечувати захист своїх прав та законних інтересів, що передбачає наявність державних гарантій та правового забезпечення цієї функції;

по-шосте, їх участю як спеціальних суб'єктів у значній кількості міжгалузевих суспільних відносин, що зумовлює необхідність більш чіткого правового регулювання їх статусу;

по-сьоме, наявністю на відміну від дорослої людини особливої адміністративної делікатоздатності дитини, яка поряд із адміністративною правоздатністю та адміністративною дієздатністю є обов'язковим елементом адміністративної правосуб'єктності та передбачає здатність дитини усвідомлювати протиправний характер здійснюваних нею дій та здатність вчинити адміністративне правопорушення, за скоєння якого понести адміністративну відповідальність.

Визнання дитини самостійним суб'єктом права вимагає вироблення деяких гарантій для забезпечення та захисту його як носія даного права, оскільки дитина через її фізичну та розумову незрілість потребує того, щоб обстановка, в якій вона розвивається як до, так і після народження була безпечною.

Право дітей на безпеку є гарантією для реалізації засобів та умов, покликаних забезпечити безпосередній захист людського життя, різні форми соціального забезпечення, медичну допомогу, сприятливе навколишнє середовище, заборону тортур, насильства, жорстокого поводження тощо.

Право дітей на безпеку є складним за своїм змістом правом, адже його носієм виступає окремо взята дитина, необхідність забезпечення якого виникає під час створення системного режиму їхнього державно-правового захисту, тобто забезпечення спеціальних норм та інститутів: зокрема, встановлення особливих стандартів харчування, медикаментозного лікування, одягу, відпочинку; встановлення інституту ювенальної юстиції, формування особливих заходів захисту дітей від право-

порушень та ін. Турбота про безпеку дітей передбачає створення для них безпечного та повноцінного життя не лише з боку батьків, а також з боку держави.

У такому контексті безпека дитини може розумітися як основна детермінанта безпеки нації, а відтак і національної безпеки країни. Пріоритетне забезпечення безпеки дитини зумовлене реальними процесами, що відбуваються наразі в українському суспільстві та вказують на необхідність убезпечення дитини від різного роду загроз.

На сьогодні можна виділити дві групи характерних ризиків розвитку дитинства та забезпечення реалізації дитиною права на безпечні умови життя, зокрема перша пов'язана з особливостями суспільного розвитку та безпосереднім впливом на життєзабезпечення дитинства, серед яких:

- соціально-економічні (низькі доходи сімей, безробіття, інфляція, затримки виплати заробітної плати, економічна експлуатація, недостатнє фінансування соціальних програм);

- соціально-екологічні (погіршення стану довкілля, якості харчування);

- соціально-побутові (житлові умови, згортання соціальної інфраструктури дитинства та соціальних програм);

- медико-соціальні (якість та доступність медичного обслуговування, спадкові захворювання, стан профілактичної роботи з поширення девіацій);

- соціально-правові (низький рівень правової захищеності дитинства, декларативний характер правових норм).

Іншу групу ризиків складають ті чинники, що пов'язані із ускладненням самореалізації дитинства, серед яких:

- духовно-моральні (руйнування традиційних духовних підвалин, розширення джерел травмуючої дитячу психіку інформації, розширення сфер морально-небезпечного дозвілля; криміналізація суспільства, нехтування дитинством як цінністю);

- виховно-педагогічні (звуження можливості дітей здобувати повноцінну освіту, зниження контролю з боку батьків, школи, дитячих установ за вихованням дітей, руйнування системи професійної підготовки, споживче ставлення дорослих до дітей, дефекти виховання);

- соціально-психологічні (насильство щодо дітей, конфліктні відносини в сім'ї, напружені відносини з однолітками та вчителями, девіації в сім'ї, криза інституту батьківства тощо).

Отже, до сучасних загроз безпеки дитини слід віднести фактори та умови соціального середовища, в якому він виховується, що створюють небезпеку для життєдіяльності та повноцінного розвитку дитини, у тому числі ризики, пов'язані з порушеннями його психічного та фізичного здоров'я. Відтак, безпека дитини виступає як конституційна цінність та забезпечується системою умов та гарантій, спрямованих на недопущення, мінімізацію або виключення зазіхань на права, свободи дитини, її життя та здоров'я. У сучасних умовах забезпечення благополучного та захищеного дитинства є національним пріоритетом держави.

У загальному розумінні право дітей на безпеку можна визначити як право дітей на захист від загроз, які можуть завдати їм шкоди. До таких у міжнародному праві передбачено необхідність захисту прав дитини від наступних форм загроз та посягань:

- а) довільне або незаконне втручання у здійснення його права на особисте життя, або зазіхання на честь і гідність;

- б) усі форми фізичного або психічного насильства, образи чи зловживання, відсутності турботи чи недбалого поводження, грубого поводження або експлуатації;

- в) економічна експлуатація та виконання будь-якої роботи, яка може представляти небезпека для його здоров'я або бути перешкодою в отриманні ним освіти, або завдавати шкоди його здоров'ю та фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку;

- г) незаконне споживання наркотичних засобів та психотропних речовин;

- д) усі форми сексуальної експлуатації та сексуального розбещення;

- е) нелюдські або принижуючі гідність види звернення чи покарання;

- ж) всі інші форми експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини (ст. 16, 19, 32, 34, 37 Конвенції про права дитини) [4].

Уперше про безпеку дитини, як узагальнений принцип її комфортного існування у суспільстві, наголошено у Декларації прав дитини

[5], що включала 10 основних принципів та серед яких інтерес представляють принцип 9 («дитина має бути захищена від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації. Вона не повинна бути об'єктом торгівлі в будь-якій формі») та принцип 2 («дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності»).

Конституцією України гарантовано такі права дітей: рівність прав дітей (ст. 24, 52), охорона дитинства (ст. 51), заборона насильства над дитиною та її експлуатації (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист і допомога держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53) [6]. За винятком цих норм законодавство України, яке забезпечує додержання прав дитини, має більш декларативний характер. Крім того, відсутній національний механізм забезпечення реалізації та контролю за додержанням норм законодавства про права дитини [7, с. 74]. Внаслідок цього, як слушно зазначають автори державної доповіді про становище дітей в Україні, значна частина норм, які відповідають Конвенції про права дитини, не реалізується, а той просто порушується [8, с. 34], попри те, що наразі питання захисту прав дитини регулюється значною кількістю нормативних приписів, закладених у Конституції України (ст. 24, 27, 51–53), Сімейному кодексі України, Цивільному кодексі України, Законах України «Про освіту», «Про охорону дитинства», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», указі Президента України від 12 січня 2018 року № 5/2018 «Про першо-

чергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа», постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», від 16 березня 2017 року № 148 «Деякі питання здійснення патронату над дитиною», від 15 листопада 2017 року № 877 «Про затвердження Порядку та умов надання у 2020 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на проектні, будівельно-ремонтні роботи, придбання житла та приміщень для розвитку сімейних та інших форм виховання, наближених до сімейних, та забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа», від 30 травня 2018 року № 453 «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року», наказі Міністерства соціальної політики України від 14 червня 2018 року № 890 «Про деякі питання діяльності об'єднаної територіальної громади щодо соціальної підтримки населення та захисту прав дітей» тощо.

Однак за наявності досить великої та розвинутої нормативної бази з питань охорони дитинства фактична реалізація закріплених норм знає серйозних труднощів. Крім цього, відсутність законодавчого визначення терміна «забезпечення безпеки дітей» викликає незгодженість деяких законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, а також може ускладнити у подальшому визначення механізму функціонування інституту безпеки неповнолітніх.

Тому саме через недосконалість і недостатню ефективність законодавства стосовно прав дітей забезпечення їх безпеки в цілому ускладнено. Незважаючи на численні закони, Укази Президента України, інші нормативно-правові акти, проекти та програми з дитячої проблематики, прийняті за минулі роки, кардинальних позитивних змін у бік поліпшення становища дітей в Україні не відбулося. На жаль, доводиться констатувати, що ситуація із реальним забезпеченням безпеки дітей, охороною та захистом їх прав як і раніше викликає обґрунтоване занепокоєння, більше того, загрожує національній безпеці української держави.

Висновок. Таким чином, сформований на сьогодні правовий механізм додержання конституційних прав і свобод дитини та реалізації нею права на безпечне для життя і здоров'я середовище має на сьогодні складну, інтегровану майже в усі правничі галузі (міжгалузеву) структуру з притаманними їй характеристиками та ознаками, покликану виконувати функції регулювання суспільних відносин щодо забезпечення мінімальних стандартів благополуччя та безпеки дитини.

Відсутність наразі ефективних правових та інституційно-організаційних гарантій, неможливість реалізації дитиною своїх окремих конституційних прав не дозволяє забезпечувати в результаті комплексне за своєю природою право на безпеку, що прямо загрожує національній безпеці української держави та вказує на пріоритетність застосування адміністративно-правових заходів його забезпечення.

Будучи одночасно як індивідуальним, так і колективним правом, право дітей на безпеку не може розглядатися у відриві від розвитку суспільства та держави. Лише гармонійне поєднання безпеки особистості, сім'ї, держави і суспільства дозволить зрештою забезпечити безпеку дітей, сприятиме чому може

лише комплексне застосування адміністративно-правових заходів, серед яких: 1) необхідність визнання безпеки дитини складовою національної безпеки та одним з головних пріоритетів державної соціальної політики, а також законодавчого визначення у зв'язку із цим у переліку загроз національним інтересам деструктивних чинників, пов'язаних із реалізацією дитиною права на безпечні умови життя; 2) принципове оновлення законодавства у сфері додержання конституційних прав та свобод дитини, реалізації її права на безпечне для життя і здоров'я середовище шляхом прийняття Закону України «Про безпеку дитини»; 3) удосконалення законопроектної роботи в цьому напрямі шляхом виключення положень декларативного характеру та більшої конкретизації заходів юридичної відповідальності за невиконання приписів правових норм, спрямованих на убезпечення дитини від різного роду загроз; 4) забезпечення становлення сучасних форм взаємодії всіх суб'єктів державної політики щодо захисту прав дітей, демократизації процесів прийняття рішень у цій сфері з урахуванням досвіду розв'язання проблем як у процедурній, так і в комунікативній площинах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В Україні цього року зареєстровано понад 3 тисячі злочинів щодо дітей – заступниця голови МВС URL: <https://suspilne.media/187374-v-ukraini-cogoric-zareestrovano-ponad-3-tisaci-zlociniv-sodo-ditej-zastupnica-golovimvs/>
2. Смирнов А.А. Обеспечение информационно-психологической безопасности детей в Европейском союзе. *Информационное право*. 2010. № 4. С. 30-34.
3. Гармаш А., Сулова И. Защита детей от жестокого обращения и насилия. *ЭЖ-Юрист*. 2012. № 29. С. 15-16.
4. Конвенції про права дитини (20 листопада 1989 року) (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
5. Декларація прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
6. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 26 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Фрідманський Р.М., Россоха С.В. Захист прав дитини: окремі питання теорії та практики. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 73-77.
8. Булгакова А.В. Изучение Декларации прав ребенка и о Конвенции о правах ребенка. Х., 2000. 91 с.